

Fuggernes Tidsalder.

Dr. Richard Ehrenberg. Das Zeitalter der Fugger. Erster Band. Die Geldmächte des 16 Jahrhunderts. (XV + 420). Zweiter Band. Die Weltbörsen und Finanzkrisen des 16 Jahrhunderts. (IV + 367). Jena 1896.

Anmeldt af Marcus Rubin.

»Deres kejserlige Majestæt véd uden Tvivl, hvorledes jeg og mine Fætre hidtil have været sindede i al Underdanighed at tjene Huset Østrig til dettes Velværd og Fremgang, hvorved vi ogsaa have set os foranledigede, for at være Deres Majestæts Ahnherre, salig Kejser Maximilian, til Behag og skaffe Deres Majestæt den Romerske Krone, at gaa i Borgen hos nogle Fyrster, som vilde yde mig og ellers maaske Ingen deres Tillid og Tro, ligesom vi ogsaa i samme Øjemed have forstrakt Deres Majestæts Kommissærer med en betydelig Sum Penge, af hvilken vi selv have maattet tilvejebringe en stor Del hos vore Venner. Det er ogsaa bekendt og ligger for Dagen, at Eders Kejserlige Majestæt ikke kunde have erholdt den romerske Krone uden min Hjælp, hvad jeg kan bevise ved egenhændige Skrivelser fra Deres Majestæts Kommissærer. Heller ikke har jeg her set paa min egen Fordel. Thi

naar jeg havde villet se bort fra Huset Østrig og hjælpe Frankrig, havde jeg faaet meget Penge og Gods, saaledes som dette ogsaa er bleven mig tilbudt. Men hvilken Skade der herved vilde være opstaaet for Deres Majestæt og Huset Østrig, maa Deres Majestæt med høj Forstand vel overveje.«

Dette Brev modtog Kejser Karl den Femte den 24. April 1523 i Byen Valladolid. Brevskriveren er Jakob Fugger, og han udtaler, som man ser, i klare Ord, at i Kapløbet mellem Frants den Første og Karl den Femte om, hvem der skulde kaares til tysk Kejser — en Kamp, der i væsentlig Grad førtes ved Bestikelse af de tyske Kurfyrster —, dér vilde det være gaaet Karl ilde, om Jakob Fugger ikke var traadt til og havde hjulpet Huset Østrig med sin vældige Kredit og Pengemagt.

For Forfatteren af »Fuggernes Tidsalder« er det Faktum, at et Brev som dette kunde afsendes fra en Augsburger Købmand til den Hersker, i hvis Lande Solen ikke gik ned, og at Brevets Udsagn er i Overensstemmelse med Sandheden, et saare vægtigt Bevis paa, hvilken uhyre Indflydelse den flydende Kapital havde i Renæssancens Tidsalder. Hans Værk vil godtgøre, at ikke blot have de økonomiske Forhold grebet dybt ind i al politisk Historie, hvad Enhver véd, og hvad der ligger lige for Haanden for Alle, der syle med Folkeslagenes Historie; men paa helt direkte Maade har Penge (i dette Ords videre Forstand) eller Mangelen paa Penge været afgørende for Rigers og Herskeres Sejr eller Fald. Som Fuggerne rakte Karl den Femte Kejserkronen, holdt Genueserkøbmændene

de spanske Habsburgeres Herredømme oven Vande. Det Ord, at til Krig fordres tre Ting: Penge, Penge og Penge, det Udtryk, »pecunia nervus belli«, er i fuldeste Maal sandt. Fremfor alt var det sandt i hin Tid, da man købte sig baade Hærfører og Hær, og Verdens Udseende dengang og nu har i langt højere Grad været afhængig af Børser og Købmænd, end man til dagligdags og i Historien plejer at vide Besked om.

Det sidste er rigtigt. At en stor Del af den politiske Historie skrives og navnlig er bleven skrevet uden tilstrækkeligt Hensyn til de finansielle Faktoreres Indflydelse, er sikkert nok. Ja, man kan føje til, at hvis de økonomiske Interesserede ikke vare komne ind paa de historiske Forskningers Vej, vilde man paa langt nær ikke være naaet saa vidt i Belysning af disse Forhold, som man nu dog er naaet til, thi Faghistorikerne Evne til at fordybe sig i hine Spørgsmaal har i lange Tider været endnu ringere end deres Vilje dertil. Alligevel tror jeg, at den udmærkede Forfatter af »Fuggernes Tidsalder« skyder over Maalet i sin Fremstilling. Eller rettere: dels har han villet tage for meget med i sit store Værk, saa at det ikke lykkes ham at koncentrere sin egen og Læsernes Opmærksomhed paa hans Thesis om Pengenes uhyre Indflydelse og at godtgøre denne Led for Led — hans Bog er springende, vanskelig at sammenholde og faa Overblik over, med mange Gentagelser og liden Komposition —, dels overdriver han fra sin Side vistnok Pengenes Betydning. Selv Jakob Fuggers Brev gør En det ikke sandsynligt, at et Kompagniskab mellem Frants og Fuggerne skulde have bragt hin den romerske Krone og forenet Gallien og Tyskland. Histor-

ikerne ville her vide at fortælle et Ord om Personlighedernes Indflydelse, om nationale Strømninger, om politiske Traditioner o. a. m. — »Penge er meget, Penge er alt«, siger den rige Mand i Goldschmidts »Masér«.

Men at Penge er meget, skal huskes. Da for nogle Maaneder siden den franske Konsejlspræsident Mélines saakaldte Indkomstskatteforslag stod paa Dagsordenen i det franske Deputeretkammer, udtalte Rouvier i den Tale, der ihjelslog Forslaget — i hvert Fald den Del af det, der angik Beskatningen af Rentes — at en Stats Kredit var af afgørende Betydning for Statens Bestaaen. Frankrigs Kredit for et kvart Aarhundrede siden havde gjort det muligt efter de knusende Nederlag i 1870 at udrede de fem Milliarder Francs, at befri Territoriet, at genoprejse Frankrig, saa at det paany nu indtog sin Plads i Stormagternes Række; Englands Kredit i dette Aarhundredes Begyndelse havde gjort det muligt at holde den første Napoleon Stangen og havde til syvende og sidst været hans Herredømmes Ruin.

Atter her skal det blot tillige huskes, at Penge er ikke alt. Thi hvor uberegnelig en Indflydelse, det end havde, at den engelske Stats Kredit og det engelske Folks Rigdom muliggjorde en Statsgælds Højde af fire Gange de franske fem Milliarder (800 Million £) og dermed en ustandselig Subvention af Kontinentets Magter og Fortsættelse af Englands egne Rustninger, saa vilde dog alt have været ørkesløst uden Abukir til at begynde med og Moskva til at ende med. Men disse skyldes dybere Aarsager end Guldet.

Som sagt, Dr. Ehrenberg synes mig at skyde noget over Maalet. Men hans memento er paa sin Plads, og, hvad der for hans Værk er væsentligere, dette indeholder, ved Siden af hans Betragtninger over Kapitalmagts politiske Betydning, en saadan Fylde af Skildringer vedrørende denne Magts Opstaaen, Blomstring og Forfald i det femtende til det syttende Aarhundrede, at det ikke kan forbigaaes af Nogen, der ønsker Kundskab om hin Tid, eller der overhovedet vil give sig af med Kreditens og Finansvæsenets Historie.

Kun en forholdsvis ringe Part af det Ehrenbergske Værk beskæftiger sig med selve Huset Fuggernes Historie. Da dette Hus stod paa sit Højdepunkt i Midten af det 16de Aarhundrede, ejede det, ifølge Forf., fraregnet de enkelte Familiemedlemmers Formue, 4,7 Million Gylden eller ca. 40 Mill. nuv. Reichsmark, hvad Forfatteren mener at kunne sætte lig godt halvandet Hundrede Million i Nutids Værdi. Denne Formue angiver Maximum af, hvad noget af Datidens Huse bragte det til. Men det gik Fuggernes Formue som deres Kollegers; Formuerne gik til sidst til Grunde ved Firmaernes Forretningsforbindelse med Stater og Konger. Til Tider fik man store Renter af sine Penge, og en meget vigtig Faktor til Formuernes Afstivning var Pantsættelsen af Bjærgværker og Godser. Men naar man for at redde sine udestaaende Fordringer blev tvunget til nye Udlæg, og naar mere eller mindre tilslørede Statsbankerotter annullerede Fordringerne, naar dertil kom nye Tvangslaan og, for paany at ind-

vinde det tabte, vidtsvævende Spekulationer, da endte det tilsidst med Katastrofer, et eller nogle Slægtled efter Kulminationen. Endel af Datidens Huse, hvis Navne endnu existere som kendte Slægter — deriblandt Fuggernes — have i Virkeligheden kun det Jordegods, der i Tide er bevaret paa enkelte Familiemedlemmers Hænder, uafhængig af Firmaformuen, at takke for deres Navnes Bestaaen. Hertil har saa ogsaa hjulpet de store Handelsherrers Optagelse i Adelsstanden, medens de endnu stod i deres Glans, og der var Brug for deres Penge. Men om man end saaledes f. Ex. i Tyskland endnu finder forskellige adelige Godsejerslægter, stammende fra hin Tids Handelsslægter, er dette Antal dog forholdsvis meget ringe, og deres Besiddelser kun tilfældigt frelste Rester af fordums Herlighed.

Et typisk Billede herpaa frembyder selve Fuggernes Historie, som Forfatteren, efter at have paavist, hvorledes de Gang efter Gang bleve udplyndrede af de spanske Finanser, slutter med følgende Skildring: »Det samlede Tab, som Fuggerne led paa deres Fordringer hos Habsburgerne indtil Midten af det syttende Aarhundrede [hvorefter de glide ud af Handelshusenes Saga], er sikkert ikke anslaaet for højt til otte Millioner rhinske Gylden. Man vil næppe gaa fejlt ved at antage, at Størstedelen af, hvad Fuggerne i et hundredaarigt Arbejde havde fortjent, paa denne Maade igen gik tabt. Thi i deres mest glimrende Periode, ved Midten af det 16de Aarhundrede, havde Familien, indbefattet de enkelte Familiemedlemmers Privatformue, sikkert ikke mere end 5 a 6 Million [jfr. ovenfor]. Denne Formue forøgedes ikke væsentlig i de følgende

50 Aar, kun dens Nominalbeløb voxede, samtidig med Pengenes synkende Værdi. Hvad der efter andre 50 Aars Forløb var tilbage deraf var vistnok i det væsentlige kun en ved Krig [Trediveaarskrigen] frygtelig ødelagt og vel ogsaa stærkt forgældet Grundbesiddelse. Denne sammenholdtes ved fideikomissariske Bestemmelser og existerer saaledes endnu i Familiens Besiddelse.

Selve Fuggernes Historie danner første Halvdel af første Afsnit i Forfatterens Værk. Dette Afsnit: »Det 16de Aarhundredes Pengemagter« omhandler i andet Kapitel de andre tyske Pengemagter, Welser, Tucher, Imhof etc., deriblandt ogsaa de øvretyske Firmaer i Lyon og disses Finansforbindelser med den franske Krone. Tredie Kapitel omhandler Florentinerne og de øvrige Toskanske Pengemagter, og ligeledes her kommer man ind paa den franske Kronens Pengetransaktioner, ved hvilke i lange Tider Florentinerne — forhadte af det franske Folk — vare Mellemmænd. Fjerde Kapitel fortæller om Genuesernes, Spaniernes og Nederlændernes Pengematadorer. Herefter følger en almindelig Oversigt over det 16de Aarhundredes Pengehistorie og Købmandsvirksomhed.

Andet Bind har to Hovedafsnit. Det første af disse er »Verdensbørserne i det 16de Aarhundrede«. I dettes første Kapitel omhandles Antwerpen, Messerne og Børserne i denne By, Præmie-, Vexel- og Depositorretningerne, og der gives endelig en Fremstilling af den Virksomhed, de forskellige Fyrsters Agenter udfoldede i Antwerpen i dennes Glansperiode. Blandt disse Agenter nævnes særlig den engelske Sir Thomas Gresham, og Forf. skildrer her paa en over-

ordentlig interessant Maade, hvilken Betydning denne Mand fik for sit Fædreland ved at give Stødet til, at den engelske Stat søgte sin Kredit hos selve det engelske Folk, gjorde sin Gæld indenlandsk. Andet Kapitel omhandler Børsen i Lyon, hvis Existensbasis i en væsentlig Grad var den franske Kronens uafbrudte Laanetrang til dens stadige Krige og store Hofforbrug. Tredje Kapitel skildrer Kapitalomsætningen paa Verdensbørserne, de ydre Former for denne, Børsernes Betydning for den offentlige Kredit, »Børsmeningen«, Børskurser og Børsrentefod, Spekulationer og Arbitrageforretninger etc.

Andet Binds andet Afsnit har til Genstand »De internationale Finanskrisers Tid«. Det omhandler i første Kapitel navnlig den franske og den spanske Statsbankerot 1557. I andet Kapitel skildres de finansielle Følger af den nederlandske Frihedskrig og de franske Religionskrige, hvormed atter Antwerpener og Lyonerbørsernes Forfald staa i Forbindelse. Tredje Kapitel omhandler paany de spanske Forhold og Genuesermessernes Betydning, bl. a. med en Fremstilling af, hvilken Rolle det spillede for den spanske Regering at have Mellemmænd til at skaffe Pengene til Soldaterne i Nederlandene, Mellemmænd, der atter maatte søge deres Betaling, naar Sølvflaaderne ankom til Spanien fra dets oversøiske Lande. Forf. kommer her gentagende tilbage til en Paavisning af, hvorledes Spanien egentlig levede i en uafbrudt Bankerot, og hvorledes dets Finansnød blev afgørende for Rigets politiske Magtophør.

I et sidste Afsnit fører Forf. i skitserede Træk Udviklingen videre til henad Nutiden gennem korte

Fremstillinger af Statsgældsvæsenets moderne Historie og af vore nuværende Børsers Forhistorie. I Slutningsresuméet viser Forf., at ligesom man i det hele ved Middelalderens Udgang gik bort fra Naturaløkonomien, saaledes ogsaa med Hensyn til Militærforholdene. Vaabentjenesten, der i Lensvæsenets Tid var et Livsformaal, blev i det 13de og 14de Aarhundrede et Haandværk, hvis Udøvere fik deres »Sold«, og i det følgende Aarhundrede, ved Indførelse af Kanoner m. v., en Storindustri, som ikke kunde gennemføres af de krigsførende Fyrster selv, men hvortil der benyttedes professionelle Condottierer som Krigsledere, medens professionelle Finansmænd samtidig maatte overtage den pekuniære Side af Sagen. »Fra Maximilian I til Ludvig 14 ere de europæiske Krige saa godt som udelukkende blevne førte med Privatentreprenørers Mandskaber og Kredit. Dette er det vigtigste Kendemærke for Fuggernes Tidsalder.«

De store tyske og italienske Pengefirmaer opstode delvis herved og fik en i Historien baade før og siden ukendt Indflydelse paa selve Verdenshistoriens Gang, men jo mere de udvikledes i de dynastiske Krige og de dynastiske Interesser, des kostbarere blev denne direkte Medvirkning i Fyrstespillet dem, de udnyttedes og gik til Grunde. Før dette skete, havde imidlertid Forholdene nødvendiggjort, at de enkelte Pengemagter maatte finde fælles Former at arbejde under, og baarne oppe af Fyrsterne fremstode da Børserne i Antwerpen og Lyon. Saalænge disse havde Handelsfrihed og Begunstigelser, udviklede de sig rask, og hermed ogsaa Børs- og Kreditforretningen som Helhed. Kreditmisbrug, Fyrsternes Overgreb og Børsfrihedernes Indskrænkning

bragte atter et Tilbageslag, der rev disse Børser med i Faldet. Dette skete under Kriser, som medførte mangfoldiges Ruin. Den endnu tilbageblevne Kapitalomsætning koncentrerede sig derefter i Genuesermes-serne, der bragte Tidens internationale Omsætningsformer til deres højeste Blomstring. Den hele Udvikling lagde Grunden til det senere Forretningslivs Teknik, som dog naturligvis fik ny Udformning ved den ny Tids store og omfattende Krav.

En væsentlig Aarsag til Pengehusenes forringede Magtstilling var, at Fyrsterne gjorde sig uafhængige af dem ved Statsgældens Nationalisering. Dette gennemførtes først i de umaadelig rige Nederlande — der altid kunde faa flere Penge tillaans hos Borgerne, end de behøvede — saa i England, dernæst i Frankrig. Efterhaanden blev saa ogsaa Militærvæsenet en egentlig Statsvirksomhed; til de staaende Hære krævedes nye Former for Penge- og Kreditmidler, dermed ogsaa nye Former for Børsvirksomheden. Men i sidstnævnte Henseende kom ogsaa de store Handels- og Industriforetagender til at virke: Kolonialforretningerne og de beskyttede Industrier (under Dannelsen af Aktieselskaber m. m.), hvis Opblomstring toge Fart fra Midten af det syttende Aarhundrede. Den ledende Rolle fik herved Amsterdamerbørsen, indtil Londons og vor Tids øvrige Børser traadte i Forgrunden.

Saaledes skaber hver Tid sig sine Forretningsformer, alt efter Staternes og Folkenes Trang, og de gaa tilgrunde eller omformes med det veksle Behov. Forf. tror ikke paa, at de moderne Lovgivningers Indgriben i Børsernes Forretningsliv vil bære nyttige Frugter. Aarsagerne til Misbrugene ligge i Reglen

dybere, end at de kan rammes af ydre Forholdsregler, og hvad selve Brugen af Penge- og Kreditmagten angaar, skal netop hans Værk vise, at den hænger saa nøje sammen med hver Tids Forhold og Krav, at den ikke kan løsrives fra den Folkenes Historie og Kulturudvikling, for hvilken den har været en Løftestang.

»I Aaret 1719 svarede en Fondsspekulant, da man truede med Lovens Indskriden: Der gives kun ét virksomt Middel til at skaffe os ud af Verden, Afbetaling af al Statsgæld og Opløsning af alle Aktieselskaber — saa behøve I nemlig ikke at hænge os, men jer selv.« Hertil bemærker Forf.: »Manden havde ikke saa helt Uret. England var ikke bleven det nuværende Storbritannien, det havde ikke erobret den halve Verden uden de 900 Millioner L. Statsgæld, det optog i Tidsrummet 1693—1815, og det var ikke blevet det rigeste Land i Verden uden de 30—40,000 Aktieselskaber med mindst fire Milliard L. Kapital, som hidtil er opstaaet i Storbritannien. Men hverken hin Statsgæld eller disse Aktieselskaber havde været mulige uden en stærk Fondsbørs.«

Uden at komme ind paa, hvorvidt disse Ytringer afgøre noget med Hensyn til det hensigtsmæssige eller uhensigtsmæssige i en Børslovgivning, anfører jeg dem til Slutning som en Henvisning til, at der til selve de økonomisk-tekniske Spørgsmaal findes et rigt Materiale i Værket. Der er stort Udbytte at hente for den, der har Interesse for Handelens og Omsætningens Former i tidligere Aarhundreder, og der har Evne til at sammenligne dem med de nu brugelige. Dr. Ehrenbergs kyndige og lærde Værk lider som ovenfor sagt -- efter Anmelderens Skøn -- af

ikke uvæsentlige formelle Mangler, muligvis indeholder det ogsaa tekniske eller historiske Urigtigheder, som kun den Specialkyndige kan bedømme (et enkelt Exempel herpaa har jeg set anført), men som Helhed kan man trøstigt anbefale det til Enhver, hvis Virksomhed — den praktiske ligesaavel som den videnskabelige — giver ham Interesse for de her behandlede Emner.
